

Részlet

Bácsatyai Dániel „*A magyar kalandozó hadjáratok latin nyelvű kútfői*” című
Bölcsészettudományi PhD értekezéséből (2016., p 136-149)

A nyugati történetírásban rendre vaskornak bélyegzett 10. század, különösen pedig az első évtizedeinek művelődésében világítótoronyként emelkednek a letűnőfélben lévő Frank Birodalom nagy monostorai. Lotaringia, valamint Sváb- és Frankföld szerzeteseinek nem csak a keresztény műveltség és az antikvitás szellemi hagyatékának átörökítését köszönheti az utókor, hanem azokat a történeti műveket is, amelyek a magyarságra vonatkozó híradások jelentős részét megőrizték. E monasztikus központok közé tartozott két tekintélyes svábföldi monostor, Sankt Gallen és Reichenau is. A 11. századi IV. Ekkehard élénk elbeszéléseinek köszönhetően Szent Gál monostorát az autonóm monasztikus közösség eszményképeként ismerjük. Reichenau-nak nem akadt hasonlóan bennfentes krónikása, ám bizonyos, hogy az irodalom és a könyvkultúra területén nem maradt le, gazdasági és politikai szerepe pedig meg is haladta Sankt Gallenét – amint Ekkehard megfogalmazta egy Salamon konstanzi püspöknek tulajdonított mondással: „Reichenau nagyobb és gazdagabb, Sankt Gallen azonban arányosabb (*commodior*) és bővelkedőbb (*saturatior*).”¹

Sankt Gallen 926-ban közvetlenül is megtapasztalhatta a magyarok dühét, amely a következő évszázadokban a monostori emlékezet és önazonosság szerves alkotórészévé vált. Reichenau sértetlen maradt – a Boden-tó legnagyobb szigetén álló monostor fekvésének köszönhetően megmenekült elődeink zaklatásától, ám a közösségben keletkezett írott források arról tanúskodnak, hogy a közelben pusztító magyarok maradandó nyomot hagytak Reichenau emlékezetében is. A kalandozók nem csupán a monostori évkönyvekben (*Annales Augienses*), hanem a hagiográfiai irodalomban is feltűnnek, bár szerepük korántsem olyan meghatározó, mint Szent Gál monostorának hagyományaiban. Az alábbiakban egy 10. századi reichenau hagiográfikus mű, a hazai és külföldi történészek előtt eddig csak részleteiben ismert és hasznosított *Translatio et miracula Sancti Marci* magyarokra vonatkozó híradásait szeretném bemutatni, remélve, hogy az elemzés nem csak a kalandozó hadjáratok történetére, hanem a kései Karoling-kori Pannónia és az egykori Frank Birodalom magterületei közti kulturális érintkezés természetére is tanulságokkal fog szolgálni.

A kontrasztokat kedvelő szellemtörténet-írás a 10. századot átmeneti időként festette le; olyan korszakként, amely a Karoling-reneszánsz és a Gregoriánus-reform néven ismert szellemi áramlatok új lendületet hozó időszakai közé ékelődött be.² Bizonyos hanyatlás kétségtelenül megragadható, különösen az iskolák számának csökkenésében és a világi udvarok pártoló-tevékenységének elhalványodásában.³ Reichenauban mindenesetre a jelek

¹ „Augensis quidem est latior et ditior; Sancti Galli autem commodior et saturatior est.” Ekkehard IV *Casus*, 64. — Az egymástól mindössze negyven kilométerre fekvő apátságok egyszerre figyelték féltékenyen és öszönözték egymást. Walther Berschin szerint a monostorok eltérő fejlődése a földrajzi elhelyezkedésből adódott. Szent Gál közössége a vadonban (*eremus*) jött létre, s ezért konzervatívabbnak bizonyult; sajátos, a remeteség eszméje iránt fogékonyabb műveltségét sikeresebben őrizte meg. Reichenau barátságosabb vidéken, egy termékeny szigeten (*insula*) található, amely ideális célponttá tette az előkelő zarándokok számára és biztosította jólétét l. BERSCHIN 1987.

² LEONARDI 2008, 186.

³ REUTER 2008, 22. Az utóbbi évtizedek történetírása megkísérelte módosítani a korszakról kialakított rendkívül kedvezőtlen ítéletet. John Contreni nem csak a Karoling művelődés és a 10. század közötti

szerint nem köszöntött be az irodalom vaskora a század első felében sem; számos – elsősorban hagiográfiai – mű tanúskodik arról, hogy a monostor *scriptorium*ában nem szűnt meg a munka.⁴ A monostor presztízst emelő 10. századi *translatiók* – ereklye-felemelések – alkalmából készült a *Translatio Sanguinis Domini*, vagyis Krisztus Szent Vére felemelésének (925) és az azt kísérő csodák históriája,⁵ valamint a *Vita Symeonis Achivi*, egy görög zarándok-hadvezér kalandos története, akinek a reichenai közösség a kánai menyegzőn használt korsók egyikét köszönheti.⁶ Az általam vizsgált mű, a *Translatio et miracula Sancti Marci* pedig arról az érdeklődésről tanúskodik, amely a 10–11. században élénkült meg az apostolok és tanítványaik kultusza iránt az Alpoktól északra.

A felsorolt munkák közös jellemzője, hogy a reichenai ereklyekultuszok szolgálatában íródtak, így nem nélkülözik a polemikus élt; a Szent Márk csodáiról szóló beszámoló kifejezetten az evangélista testereklýjére formált jogigény alátámasztása érdekében született. Reichenau riválisa ebben az esetben pedig nem volt kisebb ellenfél, mint a Velencei Köztársaság.⁷

A reichenai Szent Márk-kultuszt Noting konstanzi püspök (919–934) ismerte el, ettől az időtől kezdve Szűz Mária mellett az evangélista lett a monostor legfőbb patrónusa. Erre az alkalomra készülhetett a *Translatio et miracula Sancti Marci*. A mű legkorábbi, a 10. és a 11. század fordulóján írt kézírata (Karlsruhe, Landesbibl. Aug. 84) reichenai ereklyekultuszokhoz kapcsolódó szövegeket tartalmaz, s – többek között – a fent említett másik két *translatiót* is megőrizte számunkra.⁸ Az elbeszélés szerint Márk ereklyéjét Ratold veronai püspök vásárolta meg egy velencei kereskedőtől, s 829/830-ban Reichenauban hozta. A *Translatio* nem említi, de a 11. században már úgy tudták, hogy a testet maga a dózse adományozta a veronai püspöknek.⁹ Arról viszont nagyon is megemlékezik a *Translatio*, hogy az ereklyét sokáig Valens néven tisztelték Reichenauban – a szerző szerint azért, mert a szent befolyásosnak és erőteljesnek (*valens et potens*) bizonyult a bűnbocsánat kieszközlésében. A gyanús magyarázat mögött meghúzódó igazság valószínűleg az volt, hogy Ratold egy Valens nevű 6. századi püspök földi maradványait hozta magával, amelyet a közvetlen utókor egy másik szent, az Auxerre-i Szent Valens ereklyéivel azonosíthatott. A

folyamatosságot hangsúlyozza, hanem némi fejlődésre is felhívja a figyelmet. Véleménye szerint a korszak a kolostori és káptalani iskolák (Sankt Gallen, Reichenau, Reims) egyik fénykora volt, amely új műveltségi központok felemelkedését (Corvey, Gandersheim, Tegernsee, Regensburg) is magával hozta. A század szellemi nagyságai, Attone di Vercelli, Ratherius de Verona és Gerbert d’Aurillac nem elszigetelten működtek, hanem kapcsolatban álltak egymással. Bár a szövegek másolásában némi visszaesés tapasztalható, a jogi műveltségre és írásbeliségre megtermékenyítően hatott a városok és a városi iskolák fejlődése. Contreni szerint Boethius, valamint Arisztotelész *Kategóriák* című művének újra-felfedezésére is ekkoriban került sor I. CONTRENI 1990, 379–387.

⁴ BERSCHIN 1999, 12–13.

⁵ Kiadását I. *Quellensammlung der badischen Landesgeschichte I*. Ed. F. J. Mone. Karlsruhe 1848, 61–67., *Transl. S. Marci*. Az MGH csupán szemelvényeket közölt belőle, s ezt vette át Gombos Albin *Catalogus Fontium* a I. MGH SS IV, 449–452; CFH II, 1647–1648, no. 3747.

⁶ BERSCHIN, Walter–KLÜPPEL, Theodor: *Die Legende vom Reichenauer Kana-Krug*. Reichenauer Texte und Bilder 2. Sigmaringen, 1992, 19–41.

⁷ A két kultuszhely vetélkedéséről I. DENNIG–ZETTLER 1996.

⁸ *Vita Symeonis Achivi*: 87^f–92^f; *Translatio Sanguinis Domini*: 126^f–135^v; *Translatio et miracula Sancti Marci*: 138^f–144^f. A kézíratról I. HOLDER ²1970, 227–234. A kódex az interneten is megtekinthető: <http://digital.blb-karlsruhe.de/blbhs/content/titleinfo/166738>. [2014. október 10.]

⁹ DENNIG–ZETTLER 1996, 29.

szöveg tanúsága szerint ugyanis Márk mártírhaláláról Reichenauban Auxerre-i Szent Valens ünnepnapján, május 21-én emlékeztek meg.¹⁰

A kultusz kezdeteit talán Gebhard konstanzi püspökhöz (873?–875?) köthetjük, a *Translatio* szerint ugyanis Szent Márk éppen vele tudatta egy látomásban, hogy teste hol rejtőzik. A monostorban tartózkodó Gebhard eleinte nem vett tudomást az evangélista kéréséről, hogy méltóképpen gondoskodjanak porhüvelyéről, mivel az már oszlásnak indult; a megismétlődő jelenést azonban már elmesélte az apátnak. A késlekedő püspök hamarosan meghalt, a sírt megindultan felnyitó szerzetesek pedig éppen találták a szent testét. Regina Denning és Alfons Zettler szerint a 870-es években az Alpoktól északra megjelenő kultusz összefüggésben áll II. Lajos császár itáliai hadjárataival; ekkoriban ugyanis nem csak a 829 óta Velencében tisztelt Márk, hanem a Nápoly védőszentjeként ismert Januarius (San Gennaro) tisztelete is felbukkant Reichenauban.¹¹

I. Henrik és Noting püspök idején a szerzetesek engedélyt kaptak, hogy Szent Márkot végre saját nevével tisztelhesék és születésnapját megünnepelhesék. A *Translatio* szerzője különféle történeteket mesél el, hogy igazolja: valóban Szent Márk ereklyéje pihen Reichenauban. Számosan keltek útra, hogy bizonyítsák a hír a hamisságát, ám a *Translatio* szerint a látogatók természetesen éppen az ellenkezőjéről győződhetnek meg. Egy alkalommal zarándok szerzetesek érkeztek Reichenaubába: egy Symeon nevű görög és egy Fülöp nevű velencei. Az utazók nem csak Jeruzsálemet, de a Földközi-tenger medencéjének más zarándokhelyeit is bejárták, így nem csoda, hogy kételkedtek abban, hogy az evangélista ereklyéje nem Velencében, nem is Alexandriában, hanem éppen Reichenauban található. Egy hajnalig tartó virrasztás során azonban Márk megjelent az idősebbik szerzetes előtt, s könnyek között elmondta neki, hogy bár Reichenauban nyugszik, az emberek bűnei miatt nem pihenhet zavartalanul. Legjobban azonban az keserítette el, hogy „néhány napon belül sok helyet felgyújtanak, és sok egyházat elpusztítanak majd, a nép igen nagy sokaságát pedig kardélre hányják.” A szerző szerint minden úgy is történt, ahogy Szent Márk megjósolta.¹²

Az evangélista által megjövendölt pusztulást – noha a szöveg nem említi – joggal tulajdoníthatjuk ma a magyaroknak.¹³ Fent láttuk, hogy a kultusz jóváhagyására I. Henrik és Noting püspök idején, tehát 919 és 934 között került sor. A szerző a *novissimis temporibus* időhatározóval utal erre az időszakra, amely tehát nem más, mint a *Translatio* keletkezésének közelmúltja. Ha a közvetlenül az engedély elnyerése után említett Szent Márk-jelenésre is ekkoriban került sor, akkor feltételezhetjük, hogy arról a 926. évi hadjáratról van szó, amely során – a Sankt Gallen-i IV. Ekkehard szerint – a kalandozók a Boden-tó környékét dúlták. A magyarok ekkor Konstanz külső falait is felgyújtották, a városba azonban nem jutottak be, míg a közeli Reichenaut a monostornak a sziget körül összpontosuló híres hajóhada ¹⁴ védelmezte meg. Az esemény olyannyira megragadt a monostori emlékezetben, hogy a

¹⁰ DENNIG–ZETTLER 1996, 31, 42. sz. j.

¹¹ DENNIG–ZETTLER 1996, 42.

¹² „Et non solum deploro meam incommoditatem, sed magis populi devastitatem. Quia intra paucos dies et plurima loca incenduntur et ecclesiae destuuntur maximaque pars populi cadet in ore gladii.» Haec omnia postea celeriter peracta vidimus sicut praedixit beatissimus Marcus.” *Transl. S. Marci*, 148.

¹³ MGH SS IV, 452, 7. sz. j.

¹⁴ „Audiunt tandem, Constantia foris muros cremata, intus armis defensa, Augia quoque, navibus subductis, armatis multis in circuitu fulgida, hostes sevos cis citraque Rhenum omnia igne cedibusque pervadentes transisse.” Ekkehard IV *Casus*, 134.

szerező a Márk-kultuszt legitimáló történet háttérül is ezt a katasztrófát választotta. A mű keletkezését tehát mindenképp a 926 utáni évtizedekre kell tennünk.¹⁵

A másik magyarokra vonatkozó utalás szintén egy olyan történetben olvasható, amely a reichenai Szent Márk-kultusz jogosságát hivatott alátámasztani. Ez az elbeszélés azonban – az MGH és az utóbbiból merítő *Catalogus Fontium* közlésének kivonatossága miatt – ismeretlen mind a hazai, mind pedig a külföldi közönség előtt. Az epizód főszereplője egy egyházi személy, aki születésétől fogva vak volt, térdei a mellkasával forrtak össze, karjai pedig hasznavehetetlenül csavarodtak hátra. Nem tudjuk meg, hogy testi fogyatékossága ellenére hogyan lehetett belőle klerikus, azt azonban igen, hogy újra és újra útra kelt, hogy a keresztény világ nevezetes zarándokhelyein gyógyírt keressen betegségére. Teljes gyógyulást természetesen csak Reichenauban, Szent Márk sírja felett nyert, ám korábban más szent helyekre is eljutott, ahol állapotában rendre csodás javulás következett be. Első célpontja Szent Jakab galíciai sírja (*Sanctum Iacobum in Galicia Apostolum*) volt, ahol visszanyerte egyik szemének világát.¹⁶ E híradás igen nagy jelentőségű, mivel ez az első hitelt érdemlő, korabeli forrás, amely arról tanúskodik, hogy a 9. században meginduló Jakab-kultusz központja, Santiago de Compostela, a Pireneusoktól északra is ismert zarándokhely volt. Szent Jakab korai tiszteletének kutatója, Klaus Herbers azt sem tartja véletlennek, hogy az apostol kultuszának nyomai éppen a reichenai Márk-legendában bukkannak fel, hiszen a Krisztus tanítványaihoz kapcsolódó frissen felelevenített (vagy megteremtett) hagyományok kölcsönösen erősíthették egymást.¹⁷

A *Translatio* zarándoka ezután a Szentföldre, Jeruzsálembe is eljutott, s a Szent Sír előtt lábai is meggyógyultak. Megtudjuk azt is azonban, hogy a szentföldi út előtt egy olyan egyházban nyerte el egyik keze épségét, amely *est in Ungarorum gente constructa*, vagyis a *Translatio* keletkezésekor a magyarok fennhatósága alatt állt. Utolsó állomása Reichenau volt, ahol a zarándok előadta kételyeit: Szent Márk teste nem pihenhet a svábföldi monostorban, mivel Alexandriában a saját szemével látta. Az imán azonban megjelent előtte Szent Márk és pofon ütötte a kételkedőt, aki az ima végeztével teljesen egészségesen emelkedhetett fel.¹⁸

Akárcsak Santiago esetében, a magyarok földjén található zarándokhely esetében sem az a kérdés számunkra, hogy valóban gyógyulást nyert-e ott az utazó. Kétségtelenül toposzról van szó ugyanis, amelynek számos párhuzama van a hagiográfiai irodalomban. A zarándokok szentföldi és római itineráriumi, valamint az olyan személyes közlésen nyugvó úti beszámolók, mint amilyen az ír származású Szent Willibald eichstäti püspök (700–787/788) életrajzában (778 k.) olvasható útikalauz, bizonyára termékenyítően hatott a motívum fejlődésére. Ez a mű valóságos keresztény bedekker: nem csak az apostolsírok és a próféták

¹⁵ *Transl. S. Marci*, 102.

¹⁶ „Eadem vero hebdomada venit quidam clericus, qui erat ex utero matris cecus, non solum cecus, sed et omnium membrorum officio destitutus, cuius genua pectori iungebantur manusque ad dorsum retorquebantur, nec poterat ullum retinere gressum. Hic cum per diversa veheretur sanctorum loca visitavit Sanctum Iacobum in Galicia apostolum.” *Transl. S. Marci*, 150.

¹⁷ HERBERS 1995, 21.

¹⁸ „Postea pertransiens Iudeam, venit Hierosolimam ac ad sepulchrum domini pedes restitui sunt ei. Antea in quadam ecclesia que est in Ungarorum gente constructa, unum manum recepit, quam curvam illuc attulit. Dum pene omnes regiones circuiret ultra mare, novissime cepit in istas regiones remeare. Qui ut ad nostrum monasterium venit Sanctum Marcum ibi requiescere negavit, quia dixit in Alexandria se manere eiusque basilicam ibi videre. Quid plura? Dum quadam hora ad sepulchrum Beati Marci voluisset orare, testatus est Sanctum martyrem illi alapam dare. Tunc cepit estuare atque ab omnibus membris visus est sudor est emanare. Quando vero ab oratione surrexit alteram manum, quam incurvam huc attulit, protinus extendit statimque predicavit voce aperta Sancti Marci evangeliste sibi affuisse merita.” *Transl. S. Marci*, 150.

nyughelyeinek környezetét ismerjük meg belőle, hanem a Mediterráneum távoli népeinek étkezési szokásait is. Jogosan állapítja meg Friedrich Prinz, hogy a zarándokút kezdettől fogva a kíváncsi ember kalandja is volt.¹⁹ Aligha véletlen, hogy a *Translatio* legkorábbi, reichenauai kéziratában ez a munka is helyet kapott. A 9. századtól kezdve különösen gyakran jelentek meg a zarándokhelyek katalógusai a bűnbánó zarándoklatokat leíró *miraculumok*ban, ahol arról olvashatunk, hogy a vándor vasbilincsekbe verve keresi az égi bocsánatot. A vezeklés e formáját az egyházi törvényszékek emberölésért – különösen a rokongyilkosság (*parricidium*) miatt – rendelhették el. A szent helyek e katalógusainak összeállításakor nem csupán a főhős lelki és fizikai gyógyulásának bemutatása – tehát a kegyelembe vetett hit dicsérete – volt a szerző célja; a híres zarándokhelyek tiszteletreméltó társasága elsősorban a szóban forgó kultusznak otthont adó egyház tekintélyét emelte.²⁰

Természetesen a legizgalmasabb kérdés az, hogy melyik lehetett az a Reichenauban számon tartott zarándokhely, amely a magyar törzsek által ellenőrzött területen épült. Három olyan Kárpát-medencei helység neve szokott felmerülni, ahol a keresztény szentek tisztelete túlélhette a népvándorlás viharait. A legidősebb hagyománnyal a Római Birodalom egyik legjelentősebb városa, az egykori püspöki székhely Sirmium rendelkezik. A település neve összefonódott Szent Demeterével, aki az 5. századi értesüléseket megőrző *Martyrologium Hieronymianum* szerint Sirmiumból származó diakónus volt. A szent 9. századi életrajzai már szaloniki születésűnek tudják, s vértanúságát is ide helyezik – a modern kutatás szerint azért, mert ereklyéit ide menekítették Sirmiumból az 5. században.²¹ Az Árpád-korban azonban – több mint fél évszázadnyi szünet után – Demeter tisztelete rejtélyes módon újra felbukkan, amit nemcsak a Sirmium területén a 11. században feltűnő szávaszentdemeteri bazilita monostor pusztája léte, hanem a katonaszent ortodox ünnepnapjának (október 26) a hazai liturgia legkorábbi rétegében való jelenléte,²² valamint egyik passiójának egyedi magyarországi szöveghagyománya is bizonyít.²³ Ez utóbbi a korai *martyrologiumokkal* összhangban a szentet sirmiumi származásúnak tartja, ami valóban amellett szólhat, hogy a városi Demeter-kultusz – de legalábbis a szent sirmiumi születésének híre – túlélhette a hun, avar, bolgár és magyar hódítás viszontagságait. Arra mindenesetre semmi sem utal, hogy a 9–10. században Demeter sírját Sirmiumban tudták volna, noha az egyik passióváltozat szerint

¹⁹ PRINZ 1994, 33. A mű kiadását l. MGH SS XV, 1, 86–106

²⁰ Erről – a Szent Imre legendában is megjelenő motívummal összefüggésben – részletesen l. BÁCSATYAI Dániel: Az Imre-legenda Konrád-csodájának hagiográfiai forrásai. *Magyar Könyvszemle* 130 (2014:2) 141–162. Ilyen csodás lelki gyógyulásról a *Translatio*ban is olvashatunk, bár ezúttal nem előzi meg más zarándokcélpontok felkeresése: „Alio tempore contigit, quod quidam venit iuvenis ad festum beati martyris, qui per brachium ferreo constrictus erat circulo, hic quoque divinum cepit querere solatium. Mox, ut matutina laus implebatur, ille a strictura ferri solvebatur.” *Transl. S. Marci*, 149.

²¹ DELEHAYE, Hyppolite: *Les origines du culte des martyrs*. Subsidia Hagiographica 20. Bruxelles 1933, 228. Idézi TÓTH 2007, 25.

²² TÓTH 2007, 62–64. A magyarországi legendát Tóth 2007-ben még a magyar királyok 12. század végi balkáni külpolitikájával, legutóbb azonban már II. András leánytestvérével, Árpád-házi Margittal hozta összefüggésbe. Margit ugyanis előbb bizánci császárné, majd a latin Thesszaloniké királynéja volt, s másodjára is megözvegyülve kiskorú fia, Demetrios mellett régensként uralkodott. Elképzelhető, hogy az ő környezetükben fordították a szent második görög nyelvű passióját latinra, amelyet a Sirmiumban/Szávaszentdemeteren megőrzött hagyománnyal egészíthettek ki. Csak a magyarországi szövegben szerepel ugyanis az a kitétel, amely szerint Demeter a pannóniai Sirmiumban született, s apját Adrianusnak, anyját pedig Theogonának nevezték. A fordítás célja Tóth szerint talán az volt, hogy a magyar fennhatóság alatt lévő Sirmium/Szávaszentdemeter szentjének személyén keresztül a latin és magyar felmenőkkel rendelkező trónörökös uralmának legitimitását erősítse. A mű szintén Margittal kerülhetett Magyarországra a latin Thesszaloniké bukása után, s szerepet kaphatott a szerémi latin püspökség kezdeteinél is l. TÓTH 2010, 380–388.

²³ TÓTH 2007, 40–93.

Leontios, Illyricum provincia helytartója, a szent köntösét és konzuli szalagját a városba hozta.

Nagyobb eséllyel gondolhatunk egy másik sirmiumi mártírra, Szent Iréneuszra. A magyarok között Ernye néven ismert szent a város korai püspöke volt, s a diocletianusi keresztényüldözés áldozata lett a Kr. u. 4. század elején. Tiszteletére már nem sokkal később bazilika állt a várostól keletre,²⁴ míg az egykori szávaszigeti, ma a folyó jobb partján álló, ókori alapokon épült 10. századi templom a 13. századtól bizonyosan Iréneuszt tekintette patrónusának (Szenternye).²⁵ Kultusza a helyi szlávok körében igen élénk lehetett, nem tekinthető véletlennek, hogy legendája 9–10. századi ógyházi szláv fordításban is fennmaradt.²⁶ A szerémi püspökség egyik székhelyeként működő szenternyei káptalan korai történetéről nem sokat tudunk, ám talán ezt az egyházat említi az a *miracula*, amelyet Theophylactos ohridi érsek (†1109) jegyzett le a tizenöt tiveriopolisi (Strumica, Macedónia) mártírról szóló görög nyelven íródott hagiográfiai művében. Az elbeszélés mintája már ismerős: egy szűnni nem akaró éhségtől szenvedő vándor szent helyeket keres fel, hogy gyógyulást nyerjen, s hosszú zarándoklata során Róma után Szent Iréneuszt is meglátogatja.²⁷ Mindkét helyen csalódnia kell, ám Tiveriopolisban, a szent mártírok sírjánál végül csillapodik az elviselhetetlen étvágy. A „csodáiról igen híres Iréneusz” alighanem Szenternyét és templomát jelölte; a 11. században valóban itt tisztelheték a mártír püspök sírját. Szenternye névadójának közbenjárása azonban – Szent Péteréhez hasonlóan – a szerző szerint teljesen hatástalannak bizonyult. Aligha véletlen, hogy Theophylactos érsek élcelődésének célpontja egy olyan egyházi központ volt, amely 1071–1072 óta immár a római egyházat elismerő Magyar Királyság fennhatósága alá tartozott.

Minden jel arra mutat tehát, hogy a Száva bal partján Demeter, a jobb parton pedig Iréneusz kultusza valamilyen formában folytatódott. Az utóbbi esetben még a testereklye tiszteletének lehetőségét sem zárhatjuk ki. Azt azonban nem tudjuk, hogy a kontinuitás mennyire volt törésmentes – noha Iréneusz szláv legendája bizonyítja, hogy kultusza a 9–10. században már igenis élő volt. Bár az Iréneusz-passió antikvitásba visszanyúló, latin nyelvű verziójának legkorábbi kéziratai éppen a 10. századra keltezhetőek,²⁸ semmi sem utal arra, hogy nyugaton (így pl. Reichenauban) naprakész hírekkel rendelkeztek volna a feltételezett sirmiumi zarándokhelyről; az Iréneusz-hagyomány a latin rítusú területeken nem fejlődött tovább.

További kérdés, hogy igaz lehet-e Sirmiumra a reichenauai *Translatio* állítása, amely szerint a zarándok által felkeresett helység a 10. században a magyarok fennhatósága alatt állt. Györffy György szerint, aki Biborbanszületett Konstantin tudósításaira alapozta véleményét, a honfoglalás után őseink csak a Szávaig vették birtokba a vidéket, a Száva szigete (Szenternye) bolgár kézen maradt. Az ezredforduló előtt bizonyosan bolgár uralom alatt állt, s 1018-ig ott is maradt; ám ezután bizánci fennhatóság alá került, s csak az 1070-es évek elejétől tartozott bizonyíthatóan Magyarországhoz.²⁹ Az az egyház tehát, amely vélhetően a 13. századi, Iréneusz titulusú püspöki székesegyház 10. századba visszanyúló előzménye, egészen

²⁴ NAGY 2012, 51–52.

²⁵ NAGY 2012, 55.

²⁶ GYÖRFFY 1952, 331.

²⁷ „Ἐπεζήτησε δὲ καὶ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον, πολὺν καὶ αὐτὸν ἄδόμενον ἐν τοῖς θαύμασιν.” PG CXXVI, 220.

²⁸ E 10. századi *passionalék* ókeresztény mártírok szenvedéstörténeteit tartalmazzák: Rouen, Bibliothèque Municipale, Ms. 1379; Torino, Biblioteca Nazionale, Ms. F. III. 16

²⁹ GYÖRFFY 1952, 332 és 339.

Salamon király görögök elleni háborújáig (1071–1072) nem lehetett magyar kézen. Így aligha Iréneusz sírja volt az, amelyet a *Translatio* zarándoka felkeresett.

Sirmiummal kapcsolatban még egy szentről kell szót ejtenünk: Andronicusról, aki az Újszövetség szerint Jézus hetven tanítványának egyike és Szent Pál követője volt. Többet nem is tudunk róla, kultusza sem alakult ki, ám a 9. századi egyházi szláv nyelvű Metód-legenda szerint Metód az ő örökébe lépett, amikor a pápa Pannónia püspökévé szentelte. A 18. század óta – Daniele Farlati jezsuita tudós kombinációjának köszönhetően – Andronicus állítólagos székhelyét Sirmiummal azonosítják, s ez szinte megdönthetetlen tényként hagyományozódik a történeti irodalomban, annak ellenére, hogy semmilyen kútfő nem állítja, hogy az első századi apostoltanítvány az illír város püspöke lett volna.³⁰ E megállapításnak nagy jelentősége van a morva fejedelemség 9. századi elhelyezkedésének kutatói számára, minket azonban csak abból a szempontból érdekel, hogy ezek szerint Reichenauban Andronicus sirmiumi kultuszáról sem tudhattak.

Sabariához két szent kultusza kötődik, ám a tisztelet folytonossága alig kimutatható. Tóth Endre véleménye szerint személyesen Nagy Károly elevenítette fel a város szülöttének, Szent Mártonnak a tiszteletét, ám arról nincs hír, hogy ereklyéje is lett volna Sabariában a Toursban eltemetett püspöknek.³¹ Egy másik ókeresztény főpap, Szent Quirinus, Siscia püspöke Sabariában szenvedett vértanúságot és itt is alakult ki tisztelete, ám a szent maradványait már az 5. században Rómába menekítették.³²

Egyetlen olyan település van, amelyről bizonyosan tudható, hogy szent ereklyének adott otthont a 9. század folyamán, ez pedig nem más, mint Mosaburg (Zalavár). A korszak legfontosabb Pannóniára vonatkozó kútfője, a 870-es évek első felében keletkezett *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* jól ismert tudósítása szerint Liupramm salzburgi érsek és a Karolingok hűbéreseként Mosaburgot birtokló Pribina együttműködésének köszönhetően épült meg az a templom, ahol „Hadrianus mártír pihen eltemetve.”³³ Kétségtelen, hogy Hadrianus ereklyéjét egykor abban a zalavár-várszigeti templomban tisztelték, amelyet 1983-ban talált meg Cs. Sós Ágnes, s amely alaprajzában a folyosókriptás zarándoktemplomok sajátos jegyeit viseli magán.³⁴ Az ereklyét talán 851. évi római útja során szerezte meg Liupramm érsek, aki bizonyosan ekkor kapta ajándékba IV. Leó pápától Hermes Róma városi vértanú maradványait.³⁵ A mártírereklyék kiáramlása Rómából a 8. század közepén gyorsult fel, ám a 770-es években I. Adorján pápa véget vetett a *translati*óknak, így azok csak ötven évvel később, 826-ban indultak újra, aligha függetlenül a pápaság tekintélyvesztésétől és a császárok növekvő római befolyástól. A római temetőkben pihenő szentek *translati*óinak e második hulláma IV. Leó haláláig, 855-ig tartott.³⁶ Különösen IV. Leó esetében fogalmazódott meg a lehetőség, hogy az északiak római zarándoklatait és a mártírereklyéket a

³⁰ BETTI 2014, 195.

³¹ TÓTH 2008, 10.

³² NAGY 2012, 107–108.

³³ „In qua ecclesia Adrianus martyr humatus pausat.” *Conversio*, 54.

³⁴ Cs. Sós 1994, 87. Cs Sós munkáját Szöke Béla Miklós folytatta, aki tanulmányok sorában foglalkozott a zarándoktemplomként azonosított egyházzal l. pl. SZÖKE 2010.

³⁵ A lehetőséget Bogyay Tamás vetette fel l. BOGYAY 1948, 491. Arról, hogy melyik Hermes vértanú kerülhetett Salzburgba l. TÓTH 1999, 19–20, 104. sz. j.

³⁶ Az ereklyék átviteléről általában l. HEINZELMANN 1979. A római mártírereklyék Karoling-kori *translati*óinak szakaszairól az elajándékozott relikviák listájával l. SMITH 2000, 320–324 és 335–339. A IV. Leó pápa idején megszaporodó ereklyéátvitelekről l. HERBERS 1998. Herbers szerint nem egyszer kimutatható, hogy az ereklyét elnyerő egyház a pápa különleges védelmére (*Papstschutz*) is számot tarthatott. Vitatott, hogy ez a gyakorlatban mit jelenthetett: a Szentszéknek a birodalmi magánegyházzal rivalizáló, világi jellegű pártfogását, sőt, a kérdéses egyház *exempti*óját és közvetlen alárendelését Rómának – vagy csupán a püspökök visszaélései elleni védelmet, a pápai primátus mindenfajta hangsúlyozása nélkül. A kérdéstről összefoglalóan l. ENGELS 1993, 400, 34. sz. j.

pápa tudatosan diplomáciai tervei szolgálatába állította. Valójában a kezdeményezés aligha származhatott a pápától, ám a *translatiók*nak Karl Herbers szerint kétségtelenül jelentős szerepe volt a római liturgia elterjesztésében.³⁷

A római ereklyék az Alpokon túl a Karolingok és a birodalmi elit magánmonostorait, főpapi székhelyeket, valamint a frissen megtérített területek egyházait gazdagították; jelenlétük jelezte, hogy a helyszín egyaránt élvezheti az apostoli megerősítést és a Karoling uralkodók kitüntetett figyelmét. Amikor Walbert szász gróf 851-ben Rómába érkezett, hogy az általa alapított wildeshauseni monostor részére ereklyét kérjen, magánál tudhatta I. Lotár ajánlólevelét is — akárcsak Hitto fresingi püspök, aki 834-ben I. Sándor pápa és Justinus mártír ereklyéivel térhetett haza székhelyére Rómából.³⁸ Hadrianus mártír Mosaburgba kerülése is ehhez hasonló tudatos politika eredménye lehetett, amely a pápa, a császár és a salzburgi érsek együttműködésén alapult, s amely felhelyezte a Karoling Pannónia politikai szempontból kiemelkedő fontosságú székhelyét a *Romanitas* hagyományaival felruházott keresztény birodalom térképére is.

A *Conversio* szerint a zarándoktemplom felépítésére éppen a 850-es évek közepén került sor. Tóth Endre véleménye szerint azonban az építkezés még hosszú ideig nem fejeződött be, s Hadrianus ereklyéi csak a *Conversio* megírása után kerültek Mosaburgba. Ő ugyanis utólagos interpolációnak tartja a műnek a mártírra vonatkozó híradását: *in qua ecclesia Adrianus martyr humatus pausat*. Mindezt azzal indokolja, hogy az idézett félmondat szokatlan megfogalmazású, és a 9. századi író tollán természetesebb lett volna a *corporaliter requiescit* kifejezés.³⁹ A Tóth Endre által említett 9. századi források azonban kivétel nélkül diplomatikai jellegűek, így csak korlátozottan alkalmasak hipotézise alátámasztására. Ezzel szemben éppen a 8. század végi Salzburghoz kötődő zarándokirodalomban találkozhatunk a *Conversio*val párhuzamos megfogalmazásokkal. A 7. századi *Itinerarium Salisburgense*, amelynek 799 körül írt kódexe (Bécs, ÖNB 795) Arno salzburgi érsek tulajdona volt, egyaránt alkalmazza a *requiescere* és a *pausare* igéket a Rómában nyugvó mártírok sírhelyeinek bemutatásakor.⁴⁰ A *Conversio* megfogalmazásával szembeni gyanú tehát alaptalannak tűnik.

³⁷ HERBERS 1996, 409–411.

³⁸ SMITH 2000, 324–325.

³⁹ TÓTH 1999, 22–24.

⁴⁰ „Deinde venies ad Sanctam Felicitatem altera via que similiter Salaria dicitur. Ibi illa pausat in ecclesia sursum et Bonifacius papa et martyr in altero loco et filii eius sub terra deorsum. Deinde eadem via pervenies ad ecclesiam Sancti Saturnini papae et martyris, in altera ecclesia Daria virgo et martyr pausat et Crisanti martyr... Deinde eadem via ad Sanctum Alexandrum martyrem. Ibi pausant Theodolus et Eventus... Postea ascendens eadem via ad Sancti Silvestri ecclesiam, ibi multitudo sanctorum pausat... et in spelunca Crescentius martyr et in altera Sancta Prisca martyr et Fimitis pausat in cubiculo, quando exeas... Et postea vadis ad orientem, quousque pervenies ad sanctam Emerentiam martyr, quae pausat in ecclesia sursum... Deinde via Numentana ad ecclesiam sanctae Agnae, quae Formosa est, in qua sola pausat... Postea pervenies ad ad ecclesiam Sancti Laurentii... et est parvum cubiculum extra ecclesiam... ibi pausat Sanctus Habundius et Herenius martyr... et in altera ecclesia sursum multi martyres pausant... Ad Helena via Campania multi martyres pausant... ibi pausant sancti martyres Petrus presbyter et Marcellinus martyr... Deinde pervenies ad Sanctum Gordianum martyrem, cuius corpus requiescit sub altare magno in ecclesia Sancti Epimahi. Et Quintus et Quartus martyres iuxta ecclesiae in cubiculo pausant... et in occidentali parte ecclesiae per gradus descendis, ubi Sanctus Cyrinus papa et martyr pausat... deinde etiam in aquilone parte ecclesiae Sancti Pauli paret ecclesia Sancti Aristi et Sanctae Cristinae et Sanctae Victoriae, ubi ipsi pausant... et in una ecclesia in dextera parte ibi pausat Baleria... Sanctus Nazarius martyr in sua pausat ecclesia... In parte huius australi civitatis iuxta viam Ostensem, Paulus apostolus corpore pausat... Iuxta viam Appiam... quoque et Cecilia virgo pausat.” DE ROSSI I, 138–142. A kódexről I. UNTERKIRCHER 1969, 31. A *Notitia ecclesiarum Urbis Romae* néven is ismert művet bizonyosan I. Honorius pápa (625–638) ideje után írták, ám talán még 642 előtt, mivel nem említi Szent Anasztáziát, aki Perzsiában szenvedett vértanúságot, s éppen ebben az évben temették újra Rómában I. BARKER 1913, 113. — A Karoling-

Mint említettem, a mártíreklyék *translatioi* az Alpoktól északra fekvő Karoling-területekre a 8–9. századi Rómából indultak ki. Véleményem szerint a mosaburgi zarándoktemplomban csak olyan Hadrianust tisztelhettek, akinek maradványait eredetileg vagy ideiglenesen az Örök Városban tudták – láthattuk, hogy a római eredetű 8–9. századi ereklyetranslatiók hogyan szolgálták a terjeszkedő Karoling egyházat. Számos Hadrianus nevű vértanú ismeretes,⁴¹ de ezek közül csak ketten hozhatóak összefüggésbe Rómával bizonyosan. Az egyik közülük, Hadrias, a római görög kolónia tagja volt, akit – a görög mártírok passiója szerint – Decius császár idején végeztek ki sógorával, Hippolytusszal együtt egy november 9-i napon.⁴² A *Martyrologium Hieronymianum* nem említi Hadriast név szerint, ám a Róma városi görög mártírok ünnepnapját június 19-re helyezi.⁴³ A mártírakta fejléce szerint a vértanúk közös ünnepe ezzel szemben december 2-ára esett, s ez a *Martyrologium Romanum*ban szereplő hivatalos dátum is.⁴⁴ Hadrias korai tiszteletét nemcsak felirat és koraközépkori passió bizonyítja, hanem egy William of Malmesbury által fenntartott 7. századi zarándok-itinerárium is,⁴⁵ amely azt írja, hogy a Via Appia mellett lévő Callixtus-katakombában, a pápák kriptájának közelében *pausant martyres Hippolitus, Adrianus, Eusebius, Maria, Martha, Paulina, Valeria, Marcellus*.⁴⁶ A görög mártírokról csak a 16. században hallunk legközelebb: a római Sant'Agata dei Goti templomban 1504-ben elhelyezett felirat arról tudósít, hogy Hippolytus, Hadrias, Maria, Neon és Paulina maradványai, amelyek a 11. században, IX. Leó pápasága idején kerültek szarkofágba, most méltóbb helyre kerültek Szent Agáta egyházában.⁴⁷ Meg kell azonban jegyezni, hogy egyedül a William of Malmesbury által megőrzött útikalauz ismeri Hadriast Adrianusként, s elképzelhető, hogy az azonosítás téves.

A középkor későbbi évszázadaiban a számos Hadrianus nevű mártír alakját elhomályosította a nikomédiai katonaszent Szent Adorjáné, akinek testét elégették, s csak épen maradt karjával tudott felesége Konstantinápolyba menekülni. Tiszteletére a 7. században alapítottak templomot Rómában a Forum Romanumon, s Beda Venerabilis (672–735) *martyrologiuma* szerint a szent maradványai is ide kerültek.⁴⁸ A *Liber Pontificalis*ből tudjuk, hogy a pápák gyakran tüntették ki ajándékokkal Adorján mártír római templomát.⁴⁹ Akárcsak Hadrias

kori Salzburgban máshol is feltűnik a kifejezés, mégpedig a *Carmina Salisburgensia* című verses püspökkatalógusban, az ír származású Szent Virgil sírfeliratában: „Hic pater et pastor humilis doctusque sacerdos, / Corpore Virgilius pausat, quem Hibernia tellus / Disponente Deo partes direxit in istas.” MGH Poetae II, 639.

⁴¹ TÓTH 1999, 11–12. A Szent István által alapított zalavári Szent Adorján apátság patrónusa bizonyosan a nikomédiai katonaszent volt – ezt a kolostor fennmaradt pecsétje igazolja. Tóth Endre helyesen állapítja meg, hogy ez még nem elegendő ok arra, hogy az Árpád-korban már használaton kívül álló Karoling zarándoktemplomban nyugvó mártírt automatikusan ezzel az Adorjással azonosítsuk.

⁴² A dátumot a Róma városi görög vértanú passiója (BHL 3970) őrizte meg l. DE ROSSI III, 207. A passió De Rossi szerint bizonyosan a 8. század előtt keletkezett, ám ránk maradt egy 5–6. századi felirat szövege (DE ROSSI II, 194) is, amely már forrásul használta a mártírakta szövegét l. AASS Nov IV, 92.

⁴³ AASS Nov II, 1, [80.] Az 5–6. századi felirat szerint a mártírok ünnepnapja május 20-ra esett (XIII. Kal. Iun). Ez azonban De Rossi szerint elírás, és a *Martyrologium Hieronymianum* által említett június 19-i (XIII. Kal. Iul.) dátumára vezethető vissza l. DE ROSSI III, 197–200.

⁴⁴ DE ROSSI III, 201.

⁴⁵ BARKER 1913, 117.

⁴⁶ *Willelmi Malmesbiriensis monachi Gesta regum Anglorum atque Historia Novella I–II*. Ed. Duffy, Th. H. London 1840. II, 543.

⁴⁷ DE ROSSI 1877, 200.

⁴⁸ „Non longo post tempore Beati Adriani corpus est Romam translatum.” PL XC, 1037.

⁴⁹ Így III. Leó (795–816) és IV. Gergely (827–844) pápák l. *Liber Pontificalis* II, 12, 21, 23, 76. A mosaburgi Hadrianus-ereklye elajándékozásával gyanúsítható IV. Leó (847–855) is megtisztelt adományaival egy Adorján

esetében, arról itt sincs feljegyzés, hogy az ereklyék valaha is elhagyták volna Rómát. Ez természetes is: Róma nem mondott le véglegesen a – néha kényszer hatása alatt – elajándékozott szentekről, s nem példátlan, hogy egy-egy *translatio* után a kultusz Rómában párhuzamosan tovább élt, s az ereklyét továbbra is a városban tudták.⁵⁰ Adorján-ereklyék nem csak a Karoling Pannóniába kerülhettek anélkül, hogy tisztelete töretlen maradt volna Rómában. Bizonyosan a nikomédiai mártír tiszteletére szentelték ugyanis a Hildesheimtől délkeletre található Lamspringe apácakolostorát, amint erről Német Lajos egyik, hamisítvány formájában fennmaradt 873. évi oklevele tudósít – a kései hagyomány szerint a mártír ereklyéit Altfrid hildesheimi püspök szerezte meg II. Sergius pápától a 840-es években.⁵¹

Van egy körülmény, ami halványan, de arra utalhat, hogy a magyarok földjén épült zarándoktemplom szintén a katonaszent Adorján tiszteletére épült. A reichenai *Translatio* szerint a végtagok bénaságától szenvedő zarándok éppen az egyik karja épségét nyerte vissza itt. Ki lehetett volna alkalmasabb patrónus a béna zarándok számára, mint a kínszok során kezeitől-lábaitól megfosztott mártír, akinek éppen csak az egyik karja menekült meg a pusztító tüztől?

Egy kérdés vár már csak válaszra: hogyan kerülhetett a periferiális mosaburgi zarándokhely híre Reichenaubá? Nem kizárható, hogy a legkeletebbi 9. századi Karoling központ a Szentföld felé irányuló szárazföldi zarándokutak egyik állomásává vált. Közvetlenebb kapcsolat is felfedezhető azonban a svábföldi monostor és Mosaburg között, mégpedig Metód és követőinek személye. A birodalmi egyház főpapjai által a regensburgi zsinaton, 870-ben elítélt térítő püspök ugyanis tanítványaival együtt nagy valószínűséggel Reichenauban raboskodott, egészen 873-ig. Ezt két körülmény is valószínűsíti. Egyrészt óegyházi szláv legendája szerint a rabság éveit Svábföldön töltötte, másrészt pedig neve egyéb görög nevekkel együtt szerepel a reichenai monostor 9. századi *Liber Confraternitatis*ában. Ezek a bejegyzések Alfons Zettler alapos vizsgálatai alapján csak a 870-es években keletkezettek.⁵²

A reichenai monostor kétségtelenül alkalmas színhelye lehetett Metód fogva tartásának, hiszen szigeten állt. A svábföldi monostornak emellett is jelentős szerep juthatott a Karolingok keleti politikájában. Ezt bizonyítja az a 15 név, amelyet az apátsági emlékezet egy másik fontos tanúja, a *Liber Memorialis* őrzött meg. A 9. században lejegyzett germán és szláv nevek nem reichenai kéztől származnak. Keleti kötődésüket rögtön elárulja a két első név, *Wichincé* és *Szuentebulcé*. Az előbbi nem ritka Svábföldön, ám a szláv nevek környezetében alighanem a nyitrai püspökként ismert frank főpapot jelöli. Zettler nem tartja valószínűnek, hogy a keleti vendégek zarándokok voltak, hiszen egyetlen női név sem található a csoportban, s Reichenau sem esett útba Itália felé. A nevek tulajdonosai politikai küldetésben járhattak, az apátság talán egy diplomáciai találkozó helyszíne volt.⁵³ Az sem lehet véletlen, hogy Aribó örgróf Arnulfnak címzett, 891-ben kelt levele, amely a Morva Fejedelemségen belüli térítések kapcsán Wiching püspököt is megemlíti, éppen egy reichenai kódex kötetáblájában maradt fenn töredékes, ám eredeti formában.⁵⁴

Az előbbieken egy olyan korai (10. századi) latin nyelvű forrással ismerkedhettünk meg, amely hírt ad egy Reichenau közelében végzett pusztításról, amely nagy valószínűséggel a

titulusú templomot Rómában, ám ezt valójában nem a mártír, hanem I. (Szent) Adorján tiszteletére emelték a vatikáni dombon l. *Liber Pontificalis* II, 114 és 136.

⁵⁰ SMITH 2000, 325–326.

⁵¹ TÓTH 1999, 27.

⁵² ZETTLER 1983, 283–290.

⁵³ SCHWARZMAIER 1972, 64–66.

⁵⁴ SCHWARZMAIER 1972, 55–66. Kiadását l. HOLDER ²1971, 604.

magyarok számlájára írható. Ám a szemelvényes kiadások miatt a kutatás figyelmét eddig elkerülte, hogy a *Translatio et miracula Sancti Marci* egy alkalommal meg is nevezi elődeinket, így a kútfő a magyarság korai említéseinek listáját is gazdagítja. Ennél azonban sokkal izgalmasabb a *gens Ungarorum* felbukkanásának kontextusa. A zarándokirodalom hatása alatt keletkezett hagiografikus elbeszélés arra utal, hogy Reichenauban még élt az emléke egy Kárpát-medencei zarándokhelynek, amely a *Translatioban* a szentföldi célpontokkal, illetve Szent Jakab santiagoói és Szent Márk reichenauai kultuszhelyével áll egy sorban. A helyszín alighanem Mosaburg/Zalavár zarándoktemploma, míg a holtában csodát tevő szent a *Conversio* által említett Hadrianus mártír. A mosaburgi templomban nyugvó mártír ereklyéje és tisztelete – a 8–9. század folyamán az Alpoktól északra újonnan megjelenő mártírkultuszok többségéhez hasonlóan – alighanem Róma városából származik. Nem ok nélküli olyan eszközt látni benne, amelyet a pápák felett nagy befolyással rendelkező Karolingok a frissen meghódított és megtérített, vagy még térítés alatt lévő területeken az egyházszervezet megszilárdítása érdekében használtak fel. Erről az ereklyetranslatióról nem maradt fenn olyan részletes tudósítás, mint Szent Márk testének Reichenaubra érkezéséről. A svábföldi monostorban azonban Mosaburg elnéptelenedése után, a 10. század első felében is élt a pannóniai zarándokhely emléke, amely valószínűleg annak köszönhető, hogy Reichenau élénk műveltségi és politikai kapcsolatokkal rendelkezett a görög és a szláv kelettel.